

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Marti Tibor
(szerkesztők)

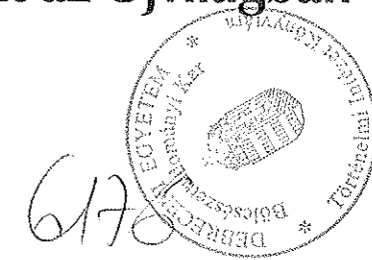
Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

TARTALOM

1848 – fordulat az Újvilágban (Kökény Andrea)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Molnár István János: 1848 Kanadában. A felelős kormányzat megteremtése	5
Kökény Andrea: Az 1846–1848-as amerikai–mexikói háború és megítélése	23
Vajda Zoltán: „Mexikó számunkra a tiltott gyümölcs.” John C. Calhoun, a mexikói háború és a korlátozott expanzió ideológiájának természetrajza	45
Flahner Péter: Az 1848-as kaliforniai aranyláz történelmi jelentősége	67
Jancsó Katalin: Egy magyar katona Peruban. Kossuth Károly és leszármazottai	79
<i>Visszhang</i>	
Csikós Zsuzsanna: Egy vándor hispán utakon. Emlékkiállítás Anderle Ádám tiszteletére	95
<i>Megemlékezés</i>	
In memoriam Anderle Ádám (1943–2016) (Szilágyi Ágnes Judit)	101
<i>Szemle</i>	
Egy vándor hispán utakon (Katona Eszter)	105
Forradalom az Antillákon (Krajcsír Lukács)	108
Kanada története (Palotás Zsolt)	112
A szeretet köztársasága (Lévai Csaba)	116
A „háború utáni háború” 1919–1933 (Bakó András)	121
<i>Műhely</i>	
Varró Orsolya: Megállapodás Vilmos, Aquitania hercege és Hugó chiliarchus között. Egy egyedülálló szöveg a 11. századi Franciaországból	125
Romsics Anna: A konfliktuskezelés módszerei 9–11. századi francia területeken	153

Jelen számunkat Kökény Andrea szerkesztette

1848 – fordulat az Újvilágban

1848 kapcsán sokaknak a magyar és az európai forradalmi hullám jut eszébe, s az amerikai kontinens legfeljebb abban az összefüggésben, hogy az eseményeket követően sokan ott találtak menedéket vagy éppen új hazát. 1848 azonban nem csupán Európához kötődően, hanem önmagában is sok szempontból fordulópontot jelentett az amerikai kontinens történetében. 1848-ban jött létre az első felelős kanadai kormány, az Egyesült Államokban ekkor szervezték territóriummá Oregont a közel harminc évig tartó brit–amerikai közös igazgatás végét jelentő 1846-os megállapodást követően. Ekkor zárult le az amerikai–mexikói háború, aminek következtében több mint kétmillió négyzetkilométer került az USA birtokába, és ekkor kezdődött a kaliforniai aranyláz is, amely jelentős népességet vonzott az újonnan megszerzett területekre. Ebben az évben fogalmazták meg az amerikai Függetlenségi nyilatkozat mintájára a Seneca Falls-i nyilatkozatot, amely egyenlő jogokat követelt a nők számára. 1848-ban fejeződött be Limában az a konferencia, amelyen Bolívia, Chile, Ecuador, Peru és Új Granada (Kolumbia) képviselői – Simón Bolívar elképzeléseit felelevenítve – a latin-amerikai államok szolidaritása mellett foglaltak állást és aláírták az úgynevezett limai konföderációs szerződést, a pánamerikai eszmék első megfogalmazását. A gyűlésen megtárgyalták az amerikai–mexikói háború kimene telének Latin-Amerikát érintő lehetséges következményeit is.

Hosszan lehetne még sorolni azokat az eseményeket, amelyek 1848-ban az amerikai kontinensen történtek, és meghatározónak bizonyultak az ott élők és a világ más részei számára is. Jelen tematikus összeállítás szerzőinek célja, hogy a fordulópontok közül néhányat bemutassanak. A tanulmányok témáinak kiválasztásakor az egész kontinenst átfogó, „Amerika-közi” megközelítésre törekedtünk, így Kanada, az Amerikai Egyesült Államok, a Karib-térség és Latin-Amerika fejlődésének legfontosabb eseményeit állítottuk középpontba.

Molnár István János azt az 1763-tól 1867-ig tartó hosszú folyamatot tekinti át, melynek kezdetén Kanada a hétéves háborút lezáró békében Nagy-Britannia birtokába került, majd végén, 1867-ben domínium lett. A szerző megvizsgálja az első felelős kanadai kormány létrejöttének előzményeit, körülményeit és következményeit, az 1848. év eseményeit állítva középpontba. A gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok mellett a hangsúlyt a terület Brit Birodalmon belüli helyzetének, alkotmányos fejlődésének elemzésére helyezi.

VAJDA ZOLTÁN*

„Mexikó számunkra a tiltott gyümölcs”

John C. Calhoun, a mexikói háború és a korlátozott expanzió ideológiájának természetrajza

TANULMÁNYOK

1844 nyarán John Caldwell Calhoun, az Egyesült Államok újonnan kinevezett külügyminisztere Wilson Shannonnak, országa Mexikóba delegált rendkívüli és meghatalmazott követének elsőként azt az elvárást fogalmazta meg, miszerint a Santa Anna elnöknek történő bemutatkozása alkalmával „fejezze ki (...) az Egyesült Államok elnökének őszinte vágyát arra, hogy a legbarátibb kapcsolatokat ápolják a Mexikói Köztársaság kormányával, valamint azt a szándékát, hogy e cél érdekében megtesz minden tőle telhetőt”.¹ Calhoun ekkor még aligha sejtette, hogy rövid időn belül a két ország viszonya az amerikai elnök kezdeti óhajával szemben a mélypontra zuhan, és háborúba torkollik. Mi több, azt sem tudhatta, hogy pártja, az 1846-tól újra elnököt adó Demokrata Párt többségével ellentétben tartózkodó álláspontot foglal majd el a háborút és az annak kapcsán felmerülő expanziós terveket illetően.

Az 1846 és 1848 között zajló katonai konfliktus az Egyesült Államok számára jelentős mértékű területi növekedést eredményezett – többek között ekkor szerezte meg Kaliforniát és más délnyugati területeket, illetve sikerült véglegesítenie Texas állam déli határát. A háborút általában lelkesedés övezte, ám hallatszottak olyan hangok is, amelyek különböző szempontokból ugyan, de elleneztek a konfliktust. Ez volt ugyanis az első jelentős háború az Egyesült Államok történetében, amelyet idegen földön vívott, és mint ilyen, sok amerikai szemében eredendően bizonytalan legitimitációval rendelkezett, tekintve hogy a hódító jellegű, területszerző háború nem illeszkedett az amerikai republikánus ideológiába. A háborúellenes vélemények megfogalmazói közé sorolható Calhoun, aki az amerikai polgárháború előtti időszak jelentős politikusaként a területi expanzióval kapcsolatban egyre erőteljesebben hallatta hangját.

A jelen tanulmány arra a feladatra vállalkozik, hogy tágabb ideológiai kontextusba helyezve Calhoun érvrendszerét, feltárja azokat a tényezőket, amelyek befolyásolták álláspontja kialakításában, egyúttal bemutatva, hogy a háború külön-

* A szerző a Szegei Tudományegyetem BTK Amerikanisztikai Tanszékének habilitált docense (6722 Szegei, Egyetem u. 2., vajda@lit.u-szeged.hu).

¹ Calhoun levele Shannonnak, 1844. június 20. In: Calhoun, 1990. vol. 19. 20. Az angol nyelvű idézeteket saját fordításomban közlöm – a szerző.

böző szakaszaiban miként reagált az eseményekre, és milyen álláspontot alakított ki a terjeszkedéssel kapcsolatban, különös tekintettel a Mexikótól megszerzett területek népességére.

A Calhoun mexikói háborúhoz való viszonyát érintő munkák döntő többsége szerint Calhoun ellenezte a konfliktust, illetve az expanziót,² és a rabszolgaság intézményét veszélyeztető tényezőkkel magyarázza Calhoun kritikáját,³ vagy a meghódított terület népességének integrálásával kapcsolatos fenntartásaival.⁴ Ugyanakkor olyan vélemény is napvilágot látott már, amely Calhoun expanziót támogató álláspontját emeli ki, azt republikanizmusával magyarázva,⁵ illetve olyan is, amely a dél-karolinai rabszolgotartó erőket teszi felelőssé Calhoun expanziót támogató álláspontjáért.⁶ Ezekkel a szakmunkákkal szemben a jelen tanulmányban azt kívánom bizonyítani, hogy Calhoun valójában támogatta az expanziót, ugyanakkor csak korlátozott mértékben, és megfontolásaiban fontos szempontként jelent meg a korabeli amerikai politikai gondolkodás egyik fontos eleme, a szomszédság problémája, amely esetében az Egyesült Államok angolszász etnikumtól eltérő, idegen népesség alkotta nemzetállamhoz való viszonyát határozta meg.

Mexikó és az Egyesült Államok viszonya a háborús konfliktus előtt

Az Egyesült Államok kezdettől fogva figyelemmel kísérte a szomszédos független mexikói állam fejlődését. Ugyanakkor, a többi volt amerikai spanyol gyarmathoz hasonlóan, csak óvatosan alakított ki vele diplomáciai kapcsolatokat, aminek oka elsősorban abban rejlett, hogy számos kérdésben, elsősorban Florida státusát illetően, még nem jutottak nyugvópontra a tárgyalások az európai nagyhatalommal.⁷ Ennek is betudható, hogy Mexikó függetlenségét csak a köztársasági alkotmány 1824. évi megszületése után ismerte el az Egyesült Államok.⁸

A Mexikó függetlensége után napvilágot látott politikai elképzelésekben jelentős szerepet játszott az Egyesült Államok politikai berendezkedése mint követendő példa. Főként a köztársasági rendszert támogató, a középosztályt képviselő kreolok vallották ezt, és az 1824. évi alkotmány létrehozása során az amerikai rendszer elveit igyekeztek követni (a hatalmi ágak szétválasztása, az alapvető szabadságjogok biztosítása – a vallásszabadság kivételével).⁹

Fontos tényezőnek bizonyult ugyanakkor a továbbiakban, hogy közvetlenül Mexikó függetlensége elnyerése után nyilvánvalóvá váltak az Egyesült Államok expanziós törekvései az ország északi részeit illetően – Texastól Kaliforniáig. A mexi-

2 Merk, 1963. 15.; Pletcher, 1973. 180–182.; Peterecz, 2016.

3 Streeby, 2002. 20.; Schroeder, 1973. 68–70.; Fuller, 1936. 101.

4 Horsman, 1981. 241.

5 Hietala, 1985. 118–119.

6 Lander, 1980. 175.

7 Lewis, 1998. 34–36.

8 Mexikó függetlenné válásáról magyarul: Horváth, 2012 és Anderle, 2010. 64.

9 Bazant, 1985. 431.; Cosío Villegas et al., 2002. 72.

kői kormány 1821-ben például arról értesült, hogy Oroszország és az Egyesült Államok igényt formál Kaliforniára, illetve az északkeleti területekre. 1822-ben Joel Roberts Poinsett amerikai politikus nem hivatalos mexikói látogatása során olyan határrendezésre tett javaslatot, amely az északi országrész egy darabját az Egyesült Államokhoz utalta volna.¹⁰ 1825-ben pedig Poinsett már mint az Egyesült Államok Mexikóba elsőként delegált rendkívüli meghatalmazott nagykövete többek között azzal a megbízatással érkezett, hogy felajánlja az északi országrész megvásárlását a fiatal köztársaság vezetésének. Egyben elutasította azt az elképzelést, mely szerint az amerikai kontinens államai kölcsönös védelmi és megnehtámadási szerződések megkötésével fejezzék ki szövetségüket és közös érdekeiket Európa hatalmaival szemben.¹¹

A két ország kapcsolatának alakulásában további meghatározó szerepet játszott Texas kérdése, ami az 1846–1848-as háborúra is kihatással volt. 1821-ben a mexikói kormány engedélyt adott háromszáz amerikai bevándorló letelepedésére az országhoz tartozó tartományban. A következő évtizedben pedig a bevándorlási politikában bekövetkező megengedőbb irányú változások hatására folyamatosan és gyorsan nőtt az Egyesült Államokból érkező telepesek száma a mexikói provinciában. Ennek eredményeként korábban gyéren lakott területek népesültek be, ezzel együtt az angolszász származású népesség aránya rohamos léptékben nőtt Texasban, és 1836-ra döntő többségbe került a lakosságon belül.¹² Ebben az időszakban a mexikói kormány számára egyre nyilvánvalóbbá váltak az Egyesült Államok további nyugati expanziós törekvései. Ezt jelezte többek között Andrew Jackson elnök ajánlata a mexikói kormány számára Texas megvásárlására 1829-ben.¹³

A helyzetet alapvetően meghatározta, hogy a texasi telepesek felemelték szavukat a mexikói kormány által kivetett adók és vámok, a bevándorlást korlátozó szabályozás és általában a texasi önkormányzatiság csorbítása ellen.¹⁴ Az ellentétek a texasi amerikaiak és a Santa Anna elnök által irányított mexikói politikai vezetés között 1835-ben háborús konfliktusba torkolltak, melyben az Egyesült Államokból érkező önkéntesek is részt vettek, nagy szerepet játszva a texasiak végső győzelmében. Az 1836-ban megkötött béke garantálta Texas függetlenségét, Texas 1845-ben pedig csatlakozott az Egyesült Államokhoz. Ezek a fejlemények alapjaiban befolyásolták az USA és Mexikó kapcsolatát, és kivívták a mexikói politikai elit ellenszenvét. Mexikóban például szép számban voltak olyanok, akik háborút követeltek Texas ellen, amikor az megkezdte a csatlakozási folyamatot. Ezen túlmenően az állam határait illetően folyamatos volt a területi vita a texasiak és Mexikó között, amit végül majd csak az USA és a Mexikó közötti háborút lezáró béke rendezett.¹⁵

10 Weber, 1982. 11–12.

11 Cosío Villegas et al., 2002. 73.

12 Kökény, 2007. 40–45., 54.; Texas betelepüléséről és a korai időszak népesedési és társadalmi viszonyairól lásd még: Kökény, 2002; Kökény, 2013.

13 Kökény, 2007. 63.

14 Weber, 1982. 245.

15 Kökény, 2007. 80. A békekötés utáni határrendezésről magyarul: Kökény, 2011; Kökény, 2012.

A két ország kapcsolatában idővel Kalifornia is hasonlóan fontos kérdéssé vált. 1835-ben Andrew Jackson szintén azzal próbálkozott, hogy pénzügyi ellenszolgáltatás fejében megszerezze az Egyesült Államok számára a San Francisco-öblöt. Az angol-amerikaiak bevándorlása a területre pedig a mexikóiak számára a texasi forgatókönyv megismétlődésének a képét vetítette előre, különösen mivel a mexikói központi és a helyi hatóságok képtelenek voltak megállítani az illegális bevándorlást.¹⁶

A háború

Az Egyesült Államok Mexikó elleni háborúja 1846 májusában kezdődött, amikor Polk elnök kérésére a Kongresszus megszavazta az ország déli szomszédja elleni hadüzenetet.¹⁷ A döntéshez vezető út számos tényező együtthasznának volt az eredménye. Ezek egy része magával az elnökkel hozható összefüggésbe, és nem véletlenül, mivel 1844. évi választási győzelme részben annak volt köszönhető, hogy a Demokrata Párt színeiben indulva nem rejtette véka alá expanziós terveit, elsősorban Mexikó provinciáinak rovására, a déli rabszolgatartó érdekek erőteljes képviselésével. Ezért is támogatta Polk az 1836-ban Mexikótól függetlenedő Texas csatlakozását az Unióhoz, illetve Kalifornia és Új-Mexikó tartományok Egyesült Államokhoz való csatlakozását. Ezen túlmenően pedig támogatta a Mexikó területén élő amerikaiak kártérítési igényeit,¹⁸ valamint Texasszal összefüggésben az ottani lakosok azon követelését, hogy az állam határai valójában a Rio Grande folyóig – nem pedig a Nueces folyóig – terjedjenek.

Polk ajánlata a mexikói kormányzat számára az volt, hogy az Egyesült Államok átvállalja a kártérítési igények teljesítését annak fejében, hogy megvásárolhatja Kaliforniát és Új-Mexikót, valamint a Rio Grande határként való elismeréséért. Mexikó azonban nem fogadta el ezeket a feltételeket, sőt még a Polk által Mexikóvárosba különleges amerikai megbízottként delegált louisianai politikust, John Slidell sem. A Texas anektálása miatt egyébként is feszült amerikai–mexikói viszony ezek után tovább romlott, és a folyamat végén kitört a háború. A *casus belli*t végül az szolgáltatta, hogy miután Mexikó nem teljesítette az USA követeléseit, Polk elnök Zachary Taylor tábornokot és csapatait arra utasította, hogy vonuljanak a Rio Grande folyóhoz, ahol az 1846. május 9-én történő átkelés során megtámadtak őket a mexikói csapatok, és az ütközetben több amerikai katona életét veszítette. Polk a Kongresszushoz intézett üzenetében az eseményeket úgy állította be, hogy Mexikó amerikai területen háborút indított az Egyesült Államok ellen, tehát beállt a háború állapota.

16 Weber, 1982. 202–203. A kaliforniai területekre irányuló angol-amerikai bevándorlásról és a mexikói fennhatóság évtizedeiről magyarul: Tóth, 2002.

17 A háborúról többek között lásd: Smith, 1919; Connor–Faulk, 1971; Christensen, C.–Christensen, Th., 1998. A terjeszkedést támogató, illetve ellenző véleményekre többek között lásd: Johannsen, 1985; Schroeder, 1973; Lander, 1980; Lawrence, 2013. A háborúról és annak historiográfiájáról magyarul lásd: Kökény, 2018.

18 Ezek az igények még a mexikói fennhatóság alatt keletkeztek az ország függetlenné válása utáni történelmének viharos, a központi kormányzat gyengeségéből adódó anarchikus állapotok következtében, melyek eredményeként amerikai magántulajdonban esett kár.

Polk területi expanzió iránti eltökéltsége kétségessé tette a kortársak egy része számára az indokokat a katonai konfliktushoz, és inkább ürügynek tekintették az előzményeket a Mexikóval szembeni fellépéshez. Elsősorban az északkeleti, új-angliai államok politikusai vélték így, és az 50 ezer önkéntes között is innen érkeztek a legkevesebben az amerikai hadseregbe. Ezzel ellentétben a nyugati és a déli államok nagyobb lelkesedéssel támogatták a katonai intervenciót.

Katonai erő tekintetében a mexikói reguláris hadsereg létszámban (35 ezer fő) ugyan jóval felülmúlta az Egyesült Államokét, ám az utóbbit képzettebb katonai vezérkar és tisztikar irányította, mi több, a nagyobb népesség következtében könnyen és gyorsan bővíthette a harcoló egységek számát. Ezen túlmenően, az iparilag is fejlettebb Unió hadereje elegendőnek bizonyult arra, hogy Mexikónak tengeri flottája nem lévén, ellenőrzése alatt tartsa a Mexikói-öblöt, melyen keresztül csapatokat, lőszert és felszerelést tudott eljuttatni a hadműveleti területre, illetve Európából is tudott fogadni utánpótlást.

Az amerikai kormány eredeti háborús célja a korábban kiszemelt mexikói tartományok megszerzése volt, és úgy vélte, ezek elfoglalása után, néhány fontos katonai győzelem eredményeként a mexikóiak kapitulálni fognak és teljesítik a már korábban megfogalmazott amerikai követeléseket. Erre azonban nem került sor azután sem, hogy az amerikai csapatok Új-Mexikót és Kaliforniát is ellenőrzésük alá vonták, ezért Polk elnök úgy döntött 1846 nyarán, hogy az eredményes békekötés reményében az új hadicél Mexikóváros elfoglalása. Haderőt csoportosítottak át

1. kép. A Buena Vista-i csata

Észak-Mexikóból Winfield Scott tábornok vezetésével annak érdekében, hogy első lépésben tengeri úton bevegység Vera Cruz városát. Ezt követően a mexikói csapatok Santa Anna vezetésével Közép-Mexikóból északi irányba indultak, hogy megütközzenek az ott állomásozó amerikai haderővel. A Buena Vista-i csatában (1847. február 2–3.) az amerikaiak megsemmisítő győzelmet arattak a túlerőben lévő mexikói csapatok felett, és ezzel az Egyesült Államok ellenőrzése alá vonta az észak-mexikói hadszínteret (1. kép).

A Scott tábornok által vezetett expedíciós hadsereg Vera Cruz bevétele után sorozatban aratta a győzelmet a hevesen ellenálló túlerő és a nehéz terepviszonyok, valamint a katonai és politikai vezetés közötti ellentétek ellenére, és 1847 szeptemberében elfoglalta Mexikóvárost. A főváros bevétele után az ország új kormánya elfogadta az amerikaiak békekötési ajánlatát, ami végül ugyanazokat a feltételeket tartalmazta, amelyek az eredeti követelésekben szerepeltek. Polk ugyan gondolt arra, hogy – eredeti ajánlatával ellentétben – nem fizet az átadandó területekért, de a belpolitikai helyzet, többek között a saját pártjának soraiban megfogalmazódó, Mexikó egész területének elfoglalását szorgalmazó kezdeményezés nyomán kibontakozó mozgalom miatt végül is támogatta a békeszerződés ratifikációját az eredeti feltételekkel, és azt 1848 májusában elfogadta a Szenátus.

A háború kérdésével összefüggő ideológiák

Az Egyesült Államok Mexikó ellen vívott háborúja során, illetve közvetlenül azt megelőzően meghatározó szerephez jutott az – éppen a konfliktus kapcsán kialakuló – angolszász faji ideológia, mely egyaránt szolgált az expanziós és az expanzióellenes törekvések igazolására. Reginald Horsman történész mutatott rá arra, hogy az 1840-es évekre az amerikai önazonosság fontos komponensévé vált a nemzet angolszász eredetére mint értékkepző tényezőre történő hivatkozás, illetve ennek vélt következményeinek a felhasználása a más nemzetekkel szembeni konfliktusokkal összefüggésben.¹⁹

Az ideológia lényege az angolszász „faj” (*Anglo-Saxons*) alapvető különbsége más népektől abban a tekintetben, hogy politikai intézményei az önkormányzat és a szabadság elvén alapulnak, és az ezekhez való ragaszkodás alapvető jellegzetessége az angolszász eredetű népeknek, így az amerikaiaknak is. Úgy vélték, hogy mindazokat a sikereket, amelyeket az amerikaiak értek, ennek az angolszász identitásnak köszönhetik. Az angolszász faj kiemelkedett a többi közül, és sikerei igazolták az azokhoz viszonyított felsőbbrendűségét. Ezért a faji jellegzetességek teszik az angolszászokat képessé arra, hogy szabadságon alapuló önkormányzatiságot valósítsanak meg.²⁰

Az ideológia szerint a mexikói nép alsóbbrendű, ami alapvetően abból fakadt, hogy „korcs” (*mongrel*) fajok – indiánok és feketék – alkották a népesség je-

19 Horsman, 1981. 208.

20 Uo. 226.

lentos részét, és mint ilyenek, az amerikai fehér domináns kultúra szempontjából eleve alsóbbrendű fajoknak számítottak. Amint egy korabeli amerikai politikus fogalmazott már jóval a háború kitörése után, 1847-ben: Mexikó népe „lusta, tudatlan és persze gonosz és becstelen”.²¹ Ugyanakkor a fehérek keveredése az indiánokkal azt eredményezte, hogy Mexikó teljes lakossága képtelennek bizonyult arra, hogy magasabb fejlődési szintre emelkedjen.²²

Ez a nézetrendszer ahhoz is alapot szolgáltatott az amerikai politikai elit számára, hogy a mexikói kormányzatnak az 1840-es évekre állandósuló problémáit a lakosság alsóbbrendűségével magyarázzák. A mexikói nép jellege volt hivatott indokul szolgálni arra, hogy a mexikói kormányzat tevékenységét miért jellemezte a stabilitás és hatékonyság hiánya.²³

Ezek az elképzelések már a Texas körül kibontakozó konfliktus kapcsán is megjelentek, amennyiben az egykori mexikói tartomány amerikaiak általi betelepülését annak támogatói az angolszász faj természetes expanziós képességének a logikus következményének tekintették, és ezért a terület 1845. évi csatlakozását az Egyesült Államokhoz ennek a folyamatnak a betetőzésének tartották, ami nem pusztán az amerikaiak, hanem az egész „világ javát” szolgálta.²⁴

Ez a gondolat volt a magva a John L. O’Sullivan újságíró és demokrata párti politikus nevéhez fűződő nyilvánvaló elrendelés (*manifest destiny*) (1845) kifejezésnek, amely az amerikai nemzet természetes expanziós képességét hangsúlyozta, magában foglalva a szabad és önkormányzati politikai intézményrendszer sikeres működtetésének és terjesztésének – fentebb már tárgyalt – képességét, valamint ennek a nézetrendszernek legfontosabb elemét, miszerint a terjeszkedés célterülete az amerikai kontinens, melynek benépesítése az angolszász amerikaiak nyilvánvalóan sors által elrendelt küldetése. Ebben a folyamatban pedig más nemzeteknek nem lehet szerepe, vagyis egy etnikailag homogén területnek kell létrejönnie a betelepülés eredményeképpen.²⁵ Ennek a fogalomnak a kiterjesztése volt az a nézet, amely az 1840-es évekre az amerikai elit számára evidenciaként jelentkezett, nevezetesen, hogy „szabad intézmények nem virágozhatnak olyan területen, ahol nincs jelentős angolszász népesség”.²⁶ Ez a tézis nem pusztán a mexikói háborút szorgalmazók, hanem az azt ellenzők érvrendszerében is szerepet kapott.

A fenti gondolatmenet egyik következménye az a dilemma volt, amellyel az expanzió és a nyilvánvaló elrendelés abszolút hatalmát hirdető amerikaiak is tisztában voltak, nevezetesen, hogy az újonnan meghódítandó területek nem angolszász etnikumú népessége, alsóbbrendű lévén, nem integrálható a republikánus kormányzás kereteibe, mivel azt csak a felsőbbrendű angolszász faj képes működtetni. Így az ilyen lakosságot leginkább alávétettségben érdemes tartani – erről pedig az

21 Idézi uo. 213.

22 Uo. 210. A latin-amerikai indiánok általános helyzetéről a függetlenedés után magyarul: Jancsó, 2012. 31–42.

23 Horsman, 1981. 220.

24 Uo. 218.

25 Uo. 219. A nyilvánvaló elrendelés fogalmának kialakulásáról és fejlődéséről részletesen: Merk, 1963.

26 Horsman, 1981. 227.

indiánokkal és fekete rabszolgákkal összefüggésben már voltak tapasztalataik az amerikaiaknak –, ami egy kvázi gyarmati jellegű kormányzati rendszert jelent. Ez pedig még az expanziót ellenzők számára sem lett volna ismeretlen megoldás, különösképpen hogy a szabadságon alapuló kormányzat és annak ellentéte valóban a függetlenség kivívása előtti időktől kezdve egyszerre volt jelen az amerikai politikai elit gondolkodásában, és együttes alkalmazásuk nem jelentett problémát számukra. Ugyanakkor a dilemma abból származott: vajon egy ilyen alávetésen alapuló kormányzat milyen hatással lehet a szabad népekre és annak kormányzatára? A mexikói háború kapcsán ezért többen vélték úgy – köztük Calhoun is, mint látni fogjuk –, hogy emiatt az angolszásztól eltérő összetételű népesség meghódítása magának a republikánus kormányzatnak az alapjait veszélyezteti.²⁷

Végül, amint arra Horsman felhívja a figyelmet, létezett egy olyan nézet is a fenti ideológiával kapcsolatban, amely szerint lehetséges az alsóbbrendű mexikói népesség felemelése és képessé tétele a republikánus kormányzatra, ám az idő előrehaladtával ez a nézet elhalványult és kisebbségbe szorult.²⁸

Háborúellenes nézetek

A háborúellenes nézetek elsősorban az expanzióellenes diskurzus változataiként jelentek meg a korabeli politikai és sajtóbéli polémikákban. Nicholas Lawrence történész szerint ezek jóval jelentősebbnek tekinthetők annál, mint ahogy azt eddig gondolták, és egy részük Polkhoz és az elnöki funkcióhoz kapcsolódott, amennyiben a háború kritikusai gyakran hivatkoztak a hatalmak elválasztásának alkotmányos elvére (*separation of powers*), és azzal vádolták az elnököt, hogy hatalmi jogkörét túllépve indított háborút Mexikó ellen. Mi több, egyes ellenzéki kritikusok szerint ezzel Polk valójában az amerikai nép ellen is birodalmi szellemben járt el. Emellett a kritikák egy része mexikóiak iránti szimpátiát fejezett ki, és azt hangsúlyozta, hogy az ország népe az amerikai agresszió áldozata, ami elfogadhatatlan.²⁹

Különleges színt képviseltek a háborúellenes kritika palettáján az északi abolicionisták, akik a háborús törekvéseket egyértelműen a rabszolgatartó déliek mesterkedésének tudták be, akik nem pusztán a mexikóiak ellen ármánykodtak – áldozataik voltak a rabszolgasággal szemben állást foglaló amerikai fehérek is. Hozzájuk hasonlóan más radikális kritikusok is elítélték az Egyesült Államok birodalmi politikáját, és együttérzésükről biztosították Mexikót és népét.³⁰

A háború mérsékelt ellenzői is az elnöki hatalommal való visszaéléssel vádolták Polkot, és elítélték a területszerző vagy természeti erőforrásokért folytatott háborúkat, azokat ellentétesnek ítélve az amerikai republikánus szellemiséggel.³¹

27 Uo. 230–231. A szabad és nem szabad, azaz gyarmatosító politikai rendszerről való gondolkodás együttes továbbéléséről az amerikai köztársaság politikai gondolkodásában lásd: Onuf, 2014.

28 Horsman, 1981. 232–235.

29 Lawrence, 2013. 57–59.

30 Uo. 61–62.

31 Uo. 64–65.

Továbbá, hasonlóan más kritikusokhoz, ők is a háborúnak és a birodalmi politikának az amerikai népre gyakorolt káros hatását hangsúlyozták, amennyiben úgy érveltek, a háború aláassa a köztársaság erkölcsi alapjait, mivel erőszakossá teszi az amerikai népet.³² Még azok is, akik vitatták a mexikói és az amerikai nép egyenrangú mivoltát a republikánus kormányzatra való képesség tekintetében, elleneztek a területi hódítást és a háborút, amellett érvelve, hogy az Uniónak morális példáján keresztül kell terjesztenie a köztársasági eszméket.³³

Végül, a háború kapcsán olyan vélemények is megfogalmazódtak, miszerint az Egyesült Államok elveszítette kivételes jellegét, többé már nem alkalmas arra, hogy a nyilvánvaló elrendelés elvét képviselje, és többé már nem tekinthető Isten kiválasztott népének, ha erőszak útján kívánja képviselni a köztársasági eszményt.³⁴

A szomszédság problémája

Calhoun mexikói háborúval kapcsolatos reakcióját alapvetően meghatározta az a korabeli amerikai politikai gondolkodásban jelen lévő hipotézis, melyet James E. Lewis történész a „szomszédság problémájának” (*the problem of neighborhood*) nevez. Ennek lényege, hogy stabil politikai rendszer csak olyan módon hozható létre, ha szövetségi rendszerbe integrálják az eladdig szuverén államokat, amelyek az egyesülés érdekében jelentős hatalmi jogköröket adnak át a szövetségi kormányzat javára. Ily módon kerülhető el a „szomszédság problémája”, ami az egymással közvetlenül határos nemzetállamokat, azok viszonyát jellemzi. A háború és a békekötés jogával rendelkező szomszédos szuverén nemzetek ugyanis egymás riválisai a kereskedelmi és gazdasági versenyben, valamint a piacokért, területekért, természeti erőforrásokért folytatott küzdelemben közvetlenül is konfrontálódnak, rendszeresen katonai konfliktusba keverednek egymással. Az 1787. évi alkotmányt létrehozó alapító atyák az európai hatalmak viszályaiban látták igazolva téziséket. Ezt elkerülendő, úgy gondolták, hogy az Egyesült Államoknak nem szabad teljes szuverenitással bíró államokból állnia, mivel akkor azok szomszédos országokként bármikor háborút robbanthatnak ki egymás ellen.

A korabeli politikai elit nézete szerint az új amerikai alkotmányon alapuló politikai rendszer sikerrel kezelte a szomszédság problémáját a szövetségi rendszerben integrált, egyetlen szuverén nemzetben tömörülő, korlátozott szuverenitással bíró államok révén. Ráadásul úgy vélték, az amerikai kontinens geopolitikai berendezkedése miatt az Uniónak nem kell szembesülnie a szomszédság problémájával, mivelhogy a nyugati félteke egyedüli szuverén nemzetként nemzeti önállósággal nem rendelkező gyarmatok szomszédságában létezett. Mindaddig, amíg ezek nem váltak önálló, szuverén nemzetekké, nem kellett számolni a szomszédság problé-

32 Uo. 67–68., 71., 73.

33 Uo. 67.

34 Uo. 73–74.

májával, továbbá, addig sem, amíg az Unió megőrzi integritását, és nem válnak ki belőle szuverén nemzetek.³⁵

A spanyol-amerikai gyarmatok 1810-ben kezdődő függetlenségi mozgalmával a helyzet változóban volt. Az amerikai politikai döntéshozók szerint az új államok kétféle módon fejlődhetnek, és egyik sem jelentett vonzó alternatívát az Egyesült Államok számára. Az egyik a már korábban vázolt szomszédsági viszonyrendszer kialakulása, amely állandósult összetűzést jelentene az új államokkal. Ugyanakkor, alternatív változatként, féltő volt, hogy az új államoknak nem sikerül megőrizni szuverenitásukat, és áldozatul esnek az európai nagyhatalmak befolyásának. Több állam ugyanis külföldi uralkodót hívhat meg, ezzel viszont az európai hatalmi egyensúly részévé válna, az európai nagyhatalmak függésében. Ezekkel a lehetőségekkel állt szemben az az elképzelés, miszerint az amerikai államok kontinentális uniójával mindkét problémát el lehetne kerülni. Részben ezek a remények ösztönözték a John Quincy Adams-adminisztrációt (1824–1828) az új államok elismerésére, így remélve elejét venni az európai befolyásnak.³⁶

Az 1820-as évek végére azonban nyilvánvalóvá vált a politikai döntéshozók számára, hogy nem valósulhat meg az az elképzelés, mely szerint az amerikai kontinensnek sikerül elkerülnie a szomszédság problémáját az európai hatalmak kizárásával és megvalósítania egy egységes, köztársasági berendezkedésen és szabad kereskedelmen nyugvó amerikai politikai rendszert.³⁷ Ennek lehetetlenségét ismerték el, amikor elvetették a nyugati félteke országainak unióját. Úgy vélték, az Egyesült Államok és a dél-amerikai államok között fennálló szomszédság problémáját az európai hatalmi egyensúly politikájával kénytelenek kezelni.³⁸ Mint látni fogjuk, Calhoun mexikói háborúval kapcsolatos nézetei részben a szomszédság problémájának az újragondolását jelentették a megszerzendő területek sorsával való elképzeléseivel összefüggésben.

Calhoun és a háború előzményei

Calhoun Mexikóval kapcsolatos első jelentős politikai szerepvállalása külügyminiszeri tevékenységéhez köthető (2. kép). Egyrészt 1844-ben történt kinevezését követően igyekezett rendezni a két ország közötti vitás kérdéseket, így a Mexikó területén élő amerikaiak kártérítésének problémáját. Ennek során 1844. június 20-án írt levelében utasította William Shannon amerikai követet, hogy tiltakozzon a mexikói kormánynál, amiért az nem tartja be az ország belső hatalmi harcainak következményeként tulajdonukban veszteséget szenvedő helybéli amerikaiak kárigényeinek kielégítéséről korábban megkötött kormányközi egyezményt.³⁹ Másrészt John Tyler

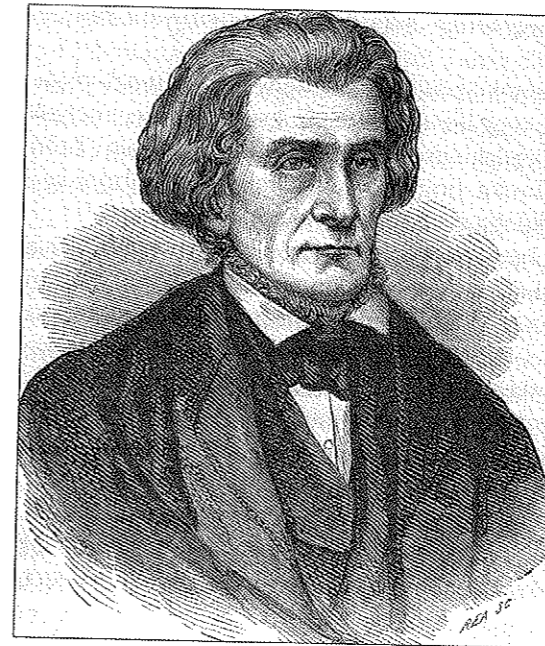
35 Lewis, 1998. 2–11.

36 Uo. 165–166.

37 Uo. 203., 210–212.

38 Uo. 217–218.

39 Calhoun, 1990. vol. 19. 136–137. Ezen túlmenően, szintén problémaként jelezte az amerikai állampolgárok több mexikói államból történő kiűzésére irányuló, a mexikói hadügyminiszter által 1843. július 14-én

2. kép. John C. Calhoun

elnök instrukcióinak megfelelően Calhoun Mexikó Texasszal kapcsolatos intézkedéseit illetően is kénytelen volt különféle problémákat felvetni a követnek. A legfontosabb a Texasnak az Unióhoz való csatlakozását eredményező, az Egyesült Államok és Mexikó között létrejött szerződés érvényességét megkérdőjelező mexikói álláspont volt. Ezzel összefüggésben utasította Shannont, hogy ne reagáljon az annexióval kapcsolatos, általa sértőnek ítélt mexikói reakciókra, azokat hagyja figyelmen kívül, és ne engedje magát provokálni.⁴⁰

1844. szeptember 10-én Shannonnak írt levelében Calhoun már úgy érzelte, hogy Mexikó újra háborút kíván indítani Texas ellen. Ezt a nézetét arra alapozta, hogy a mexikóiak 1844 júniusában tiltott zónákat jelöltek ki Texas határa és a Rio del Norte, valamint a Rio Bravo folyók közötti területen. A rendelkezés szerint az ide belépőket a mexikói hadsereg árulóknak tekinti, és menekülés esetén agyonlövi.⁴¹ Calhoun értékelése szerint ezek az intézkedések a háború előkészítését szolgálták, illetve azt, hogy annak révén Mexikó Texast újra uralma alá vonja, vagy pedig azt – és ő ezt valószínűbb alternatívának tartotta –, hogy az állam csatlakozása az Unióhoz végül ne következzen be, sőt egy másik „hatalom” érdekszférájába kerül-

kibocsátott rendeletet (uo. 138.), valamint a külföldiek kiskereskedelemben való részvételét tiltó 1843. szeptember 23-i dekrétumot (uo. 139.) és az importból származó árucikkek elkobzását lehetővé tevő mexikói rendelkezést, mely az egy éven belül el nem adott termékekre vonatkozott (uo. 139–140).

40 Uo. 140–141.

41 Uo. 743–744.

jön, amit az amerikai külügyminiszter ugyanúgy elutasított volna nemzetbiztonsági megfontolásból.⁴²

Calhoun a legfontosabb kérdésnek az adott körülmények között azt tartotta, hogy az Egyesült Államok miként reagáljon ezekre az eseményekre, melyek egyértelműen a csatlakozási folyamat késleltetését voltak hivatottak szolgálni. Ezért egyértelművé akarta tenni Mexikó számára, hogy a Texas elleni újabb háború sértené az Egyesült Államok érdekeit, miként a csatlakozás megakadályozása is.⁴³

Calhoun a mexikói kormány Texasszal kapcsolatos eljárása alapján azt a következtetést vonta le, hogy az előbbi sem a texasi kormányt nem ismeri el, sem pedig az államot „mint közösséget”. Az ott élőkre pedig mint „politikai egzisztencia nélküli törvénytelen betolakodókra és bitorlókra” tekint, „akiket legitim módon kalózkodó bandájaként, a társadalom számkivetettjeként lehet kezelni, és mint ilyenek, nem jogosultak a nemzetek vagy az emberiség törvényeinek a védelmére”.⁴⁴ Ellenük kíván háborúzni Mexikó, holott a texasiak voltak azok – mutatott rá Calhoun –, akik humánus módon megkímélték Santa Anna életét az előző háború idején.⁴⁵

A távolról sem felhőtlen mexikói-amerikai kapcsolatok ellenére Calhoun, aki 1845-ben, az elnökválasztás után már nem külügyminiszterként, hanem az Egyesült Államok Szenátusának tagjaként kísérhette figyelemmel az eseményeket, nem támogatta a háborút. Mi több, fiának, Andrew Pickens Calhounnak arról írt 1846. május 14-én kelt levelében, röviddel Polk elnök hadüzenete után, hogy amennyiben módjában állt volna, igyekezett volna megakadályozni a folyamat eszkalálódását. Ugyanakkor nem tudta vállalni a kormányzattal szembeni konfrontációt az Oregon területtel kapcsolatos helyzet miatt.⁴⁶

Ezen túlmenően kifejtette, hogy elhamarkodott döntés eredményének tekint a hadüzenetet, és a háború végkimenetelét illetően is kétségeket fogalmazott meg: „Félek, hogy amennyiben valamilyen szerencsés történés következtében gyorsan el nem dől a háború, hatalmas katasztrófával fog majd végződni.”⁴⁷

Calhoun 1847. február 9-i szenátusi beszédében a háború céljait alapvetően három elembe határozta meg: a mexikói „támadás” (invasion) kezelése, a Rio del Norte folyó Texas nyugati határáként történő elismertetése és a Mexikóval szembeni kártérítési követelések teljesítése. Ugyanakkor számára a legfontosabb kérdés abban rejlett, vajon mindezen célokat az „offenzív” vagy a „defenzív” stratégiai al-

42 Uo. 745.

43 Uo. 746–747.

44 Uo. 748.

45 Uo. 749.

46 Calhoun, 1996. vol. 23. 105. Calhoun Oregonnal összefüggésben azért nem kívánt konfrontálódni a kormánnyal, nehogy akadályozza a területtel kapcsolatos tárgyalásokat Nagy-Britanniával. Niven, 1988. 303. Calhoun azon nézetére, miszerint a mexikói háború szorosan összefüggött Oregon terület kérdésével, mi több, az utóbbi egy Nagy-Britanniával való háborúval lásd Calhoun 1847. február 12-i szenátusi beszédét. In: Calhoun, 1998. vol. 24. 146., valamint 1847. február 24-i beszédét, uo. 205.

47 Calhoun, 1996. vol. 23. 106. Lásd még: Calhoun Henry W. Connerhez, 1846. május 15. Uo. 111. Visszatekintve a háború kitörésére, Calhoun 1847-ben úgy nyilatkozott, hogy jóllehet azt megelőzően Mexikó fenyegetőzött és háborúról beszélt, az Egyesült Államoknak nem kellett volna hagynia provokálnia magát és komolyan venni a propagandát, hadüzenettel reagálva a helyzetre. 1847. február 24-i beszéd. In: Calhoun, 1996. vol. 24. 202.

ternatíva fogja-e inkább szolgálni. Az előbbi további mexikói területek⁴⁸ megszállását jelentette volna, míg az utóbbi a már elfoglalt területek megtartását, a katonai előrenyomulás felfüggesztését. Számára a defenzív magatartás jelentette a kövendő stratégiát, amely a legkisebb anyagi és emberi áldozattal járna,⁴⁹ de még egy ennél érdekesebb szempontot is felvetett, amely szorosan kapcsolódott a szomszédság problémájához.

Ennek lényege, hogy az Egyesült Államoknak úgy kell lezárnia a háborút, hogy az Mexikónak csak minimális veszteséget okozzon. Ezért az országot csupán „a lehető legkisebb mértékben” szabad „megfosztani az erőforrásaitól és erejétől”.⁵⁰ Ezt Calhoun szerint az indokolta, hogy Mexikó az Egyesült Államok számára „szomszéd”, „testvér köztársaság”, amely igyekszik annak „példáját” követni „szövetségi köztársaság létrehozásával”.⁵¹ Ezért az amerikai stratégia lényegének Mexikó támogatásának kell lennie. Nem szabad „meggyengíteni” és „megalázni” az országot – fejtette ki. „Ellenkezőleg, érdekünkben áll öt erősnek és tiszteletre méltónak látni.”⁵² Calhoun Mexikóval kapcsolatos eszmefuttatásának csúcspontjaként a két ország közötti – számára evidens – sorsközösségről beszélt, mely rendkívül empátiikus hozzáállást kíván meg az Egyesült Államoktól. „Úgy vélem – fejtette ki –, titokzatos kapcsolat áll fenn ennek az országnak a sorsa és Mexikó sorsa között, mégpedig olyannyira, hogy függetlensége és önfenntartó képessége legalább annyira alapvető a mi jólétünk, valamint intézményeink fenntartása szempontjából, mint amennyire az ő szempontjukból. Mexikó számunkra a tiltott gyümölcs; az elfogyasztásáért járó büntetés intézményeink politikai értelemben vett halálra ítéltévé lenne.”⁵³

1847 februárjában tehát Calhoun Mexikót olyan államként látta, amely valójában az Egyesült Államok által megtestesített köztársasági eszményt igyekszik megvalósítani, és ezért érdemes az utóbbi együttérzésére és tiszteletére. Ezzel ugyanakkor egy olyan képet konstruált a háborús ellenfélről, amellyel visszanyúlt a szomszédsági ideológia előtti időkhöz, amikor a függetlenné váló egykori spanyol-amerikai gyarmatok ígéretes szövetségesként jelentek meg az Egyesült Államok politikai elitjének ideológiájában. Vagyis nem kifejezetten a fenyegetést jelentő szomszédos nemzetállam diskurzusa az, amit ekkor Calhoun alkalmazott a háború gyors lezárása érdekében.

Mindezen, a mexikói állam iránti szimpátiával jellemezhető nézetei ellenére Calhoun nem tekinthető a terjeszkedés abszolút értelemben vett ellenzójének. Ugyanis a defenzív stratégia számára azt jelentette, hogy azt a területet tartaná meg az Egyesült Államok, amit addig elfoglalt, vagyis hozzávetőlegesen Mexikó területé-

48 Hozzávetőlegesen a véglegesen elfoglalt területekről volt szó.

49 Calhoun, 1996. vol. 24. 115–116., 118.

50 Uo. 118.

51 Uo. 118. Calhoun ezzel a véleményével közel állt azon, a háborút ellenző hangokhoz, amelyek kifejezett hasonlóságot véltek felfedezni a mexikói köztársaság és az amerikai unió népének önkormányzatra való képességét illetően, és hangsúlyozták, hogy az amerikaiak déli szomszédjai véres áldozatok árán vívták ki függetlenségüket és hozták létre republikánus kormányzatukat. Lawrence, 2013. 63.

52 Calhoun, 1996. vol. 24. 118.

53 Uo. 118.

nek kétharmadát. Szerinte ezt a területet lehet a legkevesebb erőforrással megvédeni és megtartani.⁵⁴

Ugyanakkor még érdekesebb Calhounnak a nyilvánvaló elrendelés ideológiája tekintetében megfogalmazott álláspontja. Eszerint a kérdéses terület elvesztése nem jelentene komolyabb veszteséget a „testvéri” mexikói köztársaság számára, tekintve hogy olyan gyéren lakott, hogy hat négyzetmérföldre (körülbelül 15 km²) jut egy lakos, illetve a természeti erőforrások tekintetében sem számított jelentősnek Calhoun szerint.⁵⁵ Mi több, az Egyesült Államok számára a terjeszkedést illetően ez jelentené az ideális állapotot, hiszen egyrészt az amerikai népesség növekedése miatt szükség mutatkozott újabb területekre, tehát a népességfőlétségre kezeléséhez elengedhetetlen volt a terjeszkedés. Másrészt, mint Calhoun hangsúlyozta, az alacsony lélekszám azért fontos az expanzió szempontjából, mivel ebben az esetben nem merül fel az Egyesült Államok népességétől való különbözőség problémája.⁵⁶ Ez ugyanis azt jelentené, hogy egy, az amerikaitól eltérő jellegű népességet kellene meghódítani. Calhoun szavaival: „Gyapardó népességünk számára szükségünk van térre, és el kellene kerülnünk egy olyan népesség befogadását, mely jellegét tekintve nem fér össze intézményeinkkel.”⁵⁷

Azért sem tartotta Calhoun kívánatosnak a terület meghagyását Mexikó számára, mert annak jó részét indiánok tartották ellenőrzésük alatt. Nézete szerint ennek az volt az oka, hogy a központi kormányzat nem hagyta, hogy a mexikói fehér népesség felfegyverkezzen, és képes legyen megvédeni magát az indiánokkal szemben. Így pedig inkább „nyereség” volna a terület elvesztése Mexikó számára, nem pedig veszteség.⁵⁸ Az amerikai népesség betelepülésével ugyanakkor Calhoun szerint sikerülne megfékezni a portyázó indián csapatokat és biztonságossá tenni a vidéket, amely így virágzásnak indulna.⁵⁹ Továbbá Calhoun meg volt győződve arról, hogy törvényszerű az amerikai bevándorlók gyéren lakott területekre történő beköltözése, amit az erőtlenség mexikói kormány nem lesz képes megakadályozni. Ez viszont szintén azt az elképzelést erősíti, hogy a területet az Egyesült Államok vegye át.⁶⁰ A mexikói háborút támogatók érvelését átvéve Calhoun még azzal indokolta a terület megszerzésének igényét, hogy azt a mexikóiak nem voltak képe-

54 Uo. 119. A terület, amelyet Calhoun annexióra alkalmasnak gondolt, a Rio del Norte torkolatától Új-Mexikó déli határa mentén a Kaliforniai-öbölhöz húzódtott. Uo. 120.

55 Az erőforrásokat illetően a korban még nem voltak tisztában a térség ásványiérc-készletével. Az 1848-ban kitörő kaliforniai aranyláz fogja ráirányítani a figyelmet erre a kérdésre.

56 Calhoun, 1996. vol. 24. 120–121.

57 Uo. 121.

58 Uo. 128.

59 Uo. 121. Calhoun a békeszerződéssel kapcsolatos viták során kifejtette továbbá, hogy a Mexikótól elcsatolandó területek déli határának védelemét segíti, hogy azok a mexikói kormányzat gyengesége miatt indián törzsek ellenőrzése alatt állnak, s az indiánok nagyobb fenyegetést jelentenek Mexikóra annál, mint amennyit annak lehetősége jelent, hogy Mexikó lerohanná az újonnan elfoglalt amerikai területet a Paso del Norte és a Mexikói-öböl között elterülő határvidéken. 1848. március 17-i beszéd. In: Calhoun, 1999. vol. 25. 246.

60 Calhoun, 1996. vol. 24. 122.

sek kiaknázni és felvirágoztatni, ami viszont sikerülni fog az amerikaiaknak – egy „szorgalmas és civilizált fajnak”.⁶¹

Calhoun számára a defenzívvel szemben az offenzív stratégia azt jelentette, hogy az amerikai haderő egészen Mexikóvárosig tör előre, és az egész országot elfoglalva kényszeríti azt békekötésre. Ugyanakkor a maga részéről határozottan ellenezte ezt a hadműveletet a várható költségek és embervesztés, illetve a mexikóiak kétséges békekötési hajlandósága miatt.⁶²

Mindazonáltal még ennél is nagyobb aggodalommal viseltetett Calhoun az elfoglalt területek háború utáni sorsának kérdése iránt. Alapvetően két lehetőségben gondolkodott. Egyrészt, amennyiben Mexikót integrálják az Egyesült Államok szövetségi politikai rendszerébe, rögtön felmerül nehézségként az előbbi népességének merőben különböző volta. Ugyanis a mexikóiak szerinte aligha alkalmasak az önkormányzatra, és integrálásuk esetén komolyan veszélyeztetnék az amerikai „intézményeket”. Mi több, Calhoun attól is tartott, hogy a mexikói népesség vallási különbözősége miatt „vallási konfliktus” alakul ki a két nép között, melynek vége az egyik vallás uralma a másik felett. Másrészt Mexikó alávett területként való kezelése szintén problematikus lett volna az Egyesült Államok számára, mivel félt, hogy a szabad ország elveszti szabadságát a kiterjedt területű államok alávetté- se következtében. Calhoun a folyamatot a republikánus ideológiának megfelelően írta le: a „patronázs” intézménye megerősödik az amerikai kormányzaton belül, és megerősödik a szövetségi végrehajtó hatalom, sőt előbb-utóbb egyeduralkodóvá alakul át, így az ország elveszíti köztársasági jellegét.⁶³

Az offenzív háború Calhoun szerint végső soron tehát az Egyesült Államok intézményrendszerét ásná alá. Ezért az ország érdekét az szolgálja, ha Mexikó megőrzi a függetlenségét, intézményrendszere stabilizálódik, és az Egyesült Államok „igazságos és nagylelkű (liberal) politikát” folytat vele szemben.⁶⁴

Calhoun csaknem pontosan egy évvel a mexikói háborúval kapcsolatos első nyilvános megnyilatkozása után, 1848 januárjában fejtette ki nézeteit a célokat és módszereket illetően. Ebben megerősítette és megismételte eredeti véleményét a meghódítandó terület nagyságáról, illetve Mexikó egész területének annexiójával kapcsolatos fenntartásait, annak az amerikai politikai rendszerre gyakorolt várható hatása miatt.

61 Uo. 122. Az amerikaiak általában ezt a tézist alkalmazták Mexikóval szembeni expanziós törekvéseik igazolására. Úgy érveltek, hogy az ország lakossága alsóbbrendű, és ezért nem képes virágzó országot és gazdaságot teremteni, mivel nem aknázza ki a természet adta lehetőségeit. Mindezen okokból az amerikai terjeszkedés igazolható, ugyanis a felsőbbrendű angol-szász faj az általa benépesített földterület hatékony kihasználásával már bizonyította rátermettségét. Horsman, 1981. 210–211.

62 Calhoun, 1996. vol. 24. 125–127.

63 Uo. 131. A köztársasági intézmények természetes romlását leíró toposzra: Wood, 1993. 28–36. Calhoun a republikánus hagyomány szellemében általában szoros kapcsolatot tételezett a nép szellemi és erkölcsi fejlettségét és önkormányzatra való képességét illetően. Erről lásd: Vajda, 2007a. 34–42. Calhoun republikánizmusáról többek között: Gore, 2014; Gore, 2016; Vajda, 2001a. A kérdés ugyanakkor összefüggött a szabadság és egyenlőség problémájával. Ennek konzervatív ideológiai vonatkozásáról magyarul: Egedy, 2014.

64 Calhoun, 1996. vol. 24. 132.

Szenátusi határozati javaslatban foglalva fejtette ki, hogy Mexikót sem mint alávetett tartományt, sem pedig mint a többi állammal egyenrangú politikai egységet nem célszerű integrálni az Egyesült Államokba.⁶⁵ Calhoun számára a legfőbb probléma abban rejlett, hogy szerinte az offenzív háború, a Mexikó teljes területének elfoglalására irányuló hadművelet nem fogja elérni a célját. Többek között azért nem, mert a háború már szétilálta az egyébként sem stabil mexikói kormányzatot. Ennek következtében a tárgyaló fél személye is bizonytalanná vált, következésképpen a háború lezárása is. Ahogy Polk elnökhöz intézve szavait Calhoun megfogalmazta: *„Hol van az a szabad köztársaság, amellyel Ön tárgyalni kíván? Elűnt! Kitérőtünk a nemzetek listájáról. Egyének pusztja tömegévé vált politikai egzisztencia nélkül, és az ország szuverenitása, legalábbis ideiglenesen, ránk ruházódott.”*⁶⁶

Ilyen körülmények között Calhoun nem látta a lehetőségét annak, hogy köztársaságot hozzanak létre Mexikóban, ugyanis az kizárólag a megszállás – az amerikai hadsereg által biztosított mesterséges – körülményei között jöhetne csak létre, és nem ígérem tartós és kivitelezhető berendezkedést. Az erő(szak) nyomán nem jöhet létre köztársasági rendszer, mivel annak magának a népből kell fakadnia. Ahogy fogalmazott: *„Készséggel elfogadom, hogy egy hódító létrehozhat egy arisztokrata vagy monarchikus, illetve despotikus uralmat, azonban számomra érthetetlen, hogy egy szabad és független köztársaság miként jöhet létre ilyen körülmények között.”* A köztársasági kormányzat a „nép szívéből ered”.⁶⁷ Ez viszont nem mondható el Mexikó népéről, amely „hús-egynéhány éven át” képtelen volt fenntartani „a mienkéhez hasonló szövetségi kormányzatot”. Az ehhez szükséges „intelligenciával” Calhoun szerint kizárólag a katolikus papság, illetve „az haciendák tulajdonosai” rendelkeznek, azonban az előbbieket nem támogatják a köztársasági államformát, az utóbbiak pedig képtelenek rá. Emiatt Calhoun mereven ellenezte, hogy az Egyesült Államok védnöksége alatt jöjjön létre egy új kormány a háború lezárása és a köztársasági berendezkedés megteremtése érdekében. Ehelyett a korábban meghódított területekre való visszavonulást javasolta és a meglévő kormányzat konszolidációjának a kivárását.⁶⁸

Calhoun részletesen taglalta a másik két lehetőséget, azaz Mexikó alávetett, illetve egyenrangú félként történő integrálását az Unióba, újra elvetve mindkét opciót, ezúttal részletesen kifejtve Mexikó népességével kapcsolatos fenntartásait. Az ország lakosságának jelentős hányada indián származású, illetve etnikailag kevert összetételű, ezért Mexikó bekebelezése az Egyesült Államok politikai rendszerébe a domináns fehér rassz homogén uralmának a megtörését jelentené, ugyanis nem élhet egy kormányzat alatt a másikkal. Nézete szerint az indiánok nem kaphatják meg a fehér fajjal való egyenlőséget sem, hiszen Spanyol-Amerika országai ezt tették, és országai anarchiába süllyedtek.⁶⁹

65 Calhoun 1848. január 4-i szenátusi beszéde. In: Calhoun, 1999. vol. 25. 55. Első jelentés a beszédről.

66 Uo. 60.

67 Uo. 60–61.

68 Uo. 61.

69 Uo. 64. Ezt a nézetet próféciaként Thomas Jefferson már a függetlenség mozgalma idején megfogalmazta. Vajda, 2007b. Calhoun előzetesen a feketékkel kapcsolatban fogalmazta meg téziséit a fejlődési szint és az önkormányzat összefüggéséről. Vajda, 2001b.

Calhoun Mexikó egyenrangú entitásként történő integrálásának a lehetőségét is mérlegre tette. Szerinte ennek ellentmondott az a tény, hogy a mexikóiak alkalmatlanok az önkormányzatra, mivelhogy a népesség jó része indián vagy kevert származású, és ezért nem tud élni az önkormányzat lehetőségével. Kizárólag az a nép képes erre, amely elérte az „erkölcsi és szellemi fejlődés” megfelelő szintjét.⁷⁰

Mexikó alávetését mint alternatívát ugyanakkor szintén problémásnak ítélte Calhoun, rámutatva arra, hogy „a meghódított nemzetek idővel meghódították a hódítókat azzal, hogy elvették a szabadságukat”. A folyamat, ahogy azt már a korábban tárgyalt beszédében is kifejtette, a hatalom koncentrációját fogja eredményezni a végrehajtó ágba, a kormányzat pedig „anarchiába és despotizmusba” süllyed.⁷¹

Calhoun véleménye szerint Mexikó integrálását az Egyesült Államokba meg kell előznie egy olyan időszaknak, mely alatt az ország tartományként, alávetett állapotban csatlakozik az Unióhoz. Az átmeneti időszak hossza azonban kiszámíthatatlan, aminek az az oka, hogy a népesség meghatározó részét olyan etnikum alkotja, amely jellemét tekintve kitartó a hódítókkal szembeni ellenállás során, és várhatóan sokáig nem fogja elfogadni az amerikai fennhatóságot. *„Kasztíliai vér folyik az ereikben – az ősi gót vér, mely sok szempontból felér az angolszásszal, és bizonyos tekintetben felsőbbrendű annál”* – határozta meg Calhoun a kreol etnikumot nemzetkaraktológiai szempontból. A nemzeti érzés tekintetében felülmúlnak minden más nemzetet, ezért a legkitartóbbak, ám „gyakran a legkevésbé sincs esélye annak, hogy elérjék a céljukat”.⁷²

Vagyis Calhoun értékelése szerint a mexikói népesség alávetése tartományi státusban nehézséget jelentene az Egyesült Államok számára. Mi több, valójában a nemzeti identitásukhoz való erőteljes ragaszkodás miatt kétséges, hogy ez az állapot mikor szüntethető meg az integráció érdekében.

A korlátozott terjeszkedés politikájával összhangban fogalmazta meg Calhoun azt a véleményét is a háborút lezáró békeszerződéssel kapcsolatban, hogy a Mexikóval szemben alkalmazott túlzott erő nem vezet célra. 1848. március 16-án, a Szenátusban elmondott beszédében kifejtette, szükségtelennek tartja újabb haderő felállítását és bevetését annak érdekében, hogy Mexikót a békeszerződés elfogadására kényszerítsék. Szerinte ugyanis elegendő kényszert lehet kifejteni a már meglévő haderővel a cél érdekében, és a túlzott erő alkalmazása követ-

70 Calhoun, 1999. vol. 25. 68. Lásd még az átdolgozott változatot, uo. 75–97. 1848 májusában, a háború lezárása után Calhoun már árnyaltabban nyilatkozott Mexikó lakosságáról. A Yucatán-félszigeten kitért indián felkeléssel („kastok háborúja”) kapcsolatban a terület preventív, a brit jelenlétet kiküszöbölendő megszállását előirányzó kormányzati tervek ellen érvelve kijelentette, hogy a lakosság spanyol eredetű és vegyes etnikumú része az, amely a függetlenség óta a leginkább elkötelezett a republikánus elvek iránt. Az indián etnikumhoz képest nagyobb tudással rendelkeznek, szellemileg fejlettebbek. Megállapította, hogy a Yucatán-félsziget fejlődésének záloga az ő dominanciájuk, és ezért amennyiben az indiánok kerülnek hatalomra, nem a republikánus, hanem a „despotikus” államforma és a civilizáció egy alsóbb szintje válik meghatározóvá. 1848. május 15-i szenátusi beszéd. Uo. 414.

71 Uo. 65–66.

72 Uo. 68.

keztében felő, hogy az egyébként meggyengült mexikói vezetés megbukik, és így meghiúsul a ratifikáció az ellenség részéről.⁷³

A további haderő felállítását ráadásul republikánus megfontolásokból sem támogatta Calhoun. A felesleges költségeken túlmenően az intézkedés végső soron az elnöki hatalom növekedését eredményezte volna, ami a Mexikó alávetésére irányuló, általa kifejezetten ellenzett terv része lenne, aláásva az Egyesült Államok szabadságát és alkotmányos rendjét. Ugyanakkor az amerikai közvélemény szerinte már elvetette és élesen ellenezte ezt a Mexikó jövőjével kapcsolatos elképzelést.⁷⁴

Konklúzió

Calhoun mexikói háborúhoz való viszonyát a korlátozott terjeszkedés ideológiája határozta meg. A háború kezdetétől azon az állásponton volt, hogy hazájának egyrészt szüksége van új területek annexiójára, azonban a terjeszkedés mértékét több tényező korlátozta nézete szerint. A háború elején kifejtette a gyéren lakott területek elcsatolásával kapcsolatos preferenciáját, és egyúttal azt is megfogalmazta, hogy ennek eredményeképpen Mexikó valójában meg fog erősödni mint köztársaság, ami az Egyesült Államok érdekét szolgálja. Calhoun ugyanakkor már ekkor kétségbe vonta, hogy a mexikói nép képes alkalmazkodni a köztársasági berendezkedés viszonyaihoz, illetve a szomszédság problémája is felmerült a két ország viszonylatában.

Az „offenzív” háború, vagyis a Mexikó egészének bekebelezésére irányuló törekvések megfogalmazódása után Calhoun különösen erőteljesen vetette fel a mexikói nép önkormányzatra való képességének, illetve a szomszédság problémáját. A háború előrehaladtával egyre határozottabban adott hangot ennek a véleményének, amikor már a mexikói kormány meggyengülése és a sorozatos katonai vereségek előrevetítették Mexikó annexiójának lehetőségét. Ezzel együtt ugyanakkor az indián népesség egyenlő elveken alapuló integrációja az Unióba a szomszédság elvének nemzeten belüli újjáéledését jelentette volna Calhoun számára, amennyiben egy más kultúrájú és vallású népesség jelent volna meg a homogén amerikai nemzeten belül. Emiatt érvelt amellett, hogy ez a típusú jelenlét a két „faj” közötti konfliktusba, illetve anarchiába torkolt volna. A másik véglet pedig a mexikói népesség alávetését és egyúttal az amerikai köztársasági rendszer leépülését eredményezte volna, a republikánus logika korrupciót idéző fordulatának megfelelően.

Ebben a konstrukcióban az önmagukat kormányozni képes mexikóiak olyan nemzetként jelentek meg, amely a civilizáció amerikaiaktól eltérő fejlettségi szintjén áll, és ezért nem élhet egy kormányzat alatt az utóbbival, veszélyeztetné azt. A kvázi nemzetként való jellemzést alkalmazta Calhoun a mexikóiak spanyol etnikumú komponensének leírásakor, amikor az alávetés nehézségeit hangsúlyozta esetükben, hivatkozva a kasztíliai nemzeti érzés erőteljes megnyilvánulására.

73 Uo. 235.

74 Uo. 237. Lásd még második, 1848. március 17-i beszédét ugyanebben a témában. Uo. 238., 250.

A történelem végül Calhount igazolta, amennyiben földrajzi szempontból az általa defenzívnek tekintett amerikai háborús célok teljesülését eredményezte. Az ország déli határvidéke hozzávetőlegesen az általa preferált, a korlátozott terjeszkedés ideológiájának megfelelő földrajzi vonalat követte. Ezzel együtt megvalósult az az óhaja, hogy ne kerüljön az Egyesült Államok népességébe jelentős számú mexikói népesség, és így az a félelme sem igazolódott, mely szerint ennek eredményeként destabilizálná az Unió köztársasági berendezkedése.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Anderle

2010 Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. 2. kiad. Szeged, 2010.

Bazant

1985 Bazant, Jan: Mexico from Independence to 1867. In: *The Cambridge History of Latin America*. Vol. 3. *From Independence to c. 1870*. Ed.: Bethell, Leslie. Cambridge, 1985. 423–470.

Calhoun

1959–2003 Calhoun, John C.: *The Papers of John C. Calhoun*. Eds.: Meriwether, Robert L.–Hemphill, W. Edwin–Wilson, Clyde N. 28 vol. (Vol. 19. 1844 [Jun. 9–Sept. 30]., vol. 23. 1846., vol. 24. 1846–1847., vol. 25. 1847–1848.) Columbia, S.C., 1959–2003.

Christensen, C.–Christensen, Th.

1998 Christensen, Carol–Christensen, Thomas: *The U.S.–Mexican War*. San Francisco, 1998.

Connor–Faulk

1871 Connor, Seymour V.–Faulk, Odie B.: *North America Divided: The Mexican War 1846–1848*. New York, 1971.

Cosío Villegas

2002 Cosío Villegas, Daniel et al.: *Mexikó rövid története*. Szerk.: Scholz László. Bp., 2002.

Egedy

2014 Egedy Gergely: *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban John Adamstól Russell Kirkig*. Bp., 2014.

Fuller

1936 Fuller, John: *The Movement for the Acquisition of All Mexico, 1846–1848*. Baltimore, 1936.

Grove

2014 Grove, John G.: Binding the Republic Together: The Early Political Thought of John C. Calhoun. In: *The South Carolina Historical Magazine*, 115. (2014) 2. sz. 100–121.

2016 Grove, John G.: *John C. Calhoun's Theory of Republicanism*. Lawrence, 2016.

Hietala

1985 Hietala, Thomas R.: *Manifest Design: Anxious Aggrandizement in Late Jacksonian America*. Ithaca–London, 1985.

- Horsman
1981 Horsman, Reginald: *Race and Manifest Destiny: The Origins of American Racial Anglo-Saxonism*. Cambridge-London, 1981.
- Horváth
2012 Horváth Gyula: Függetlenség Mexikóban és Braziliában. In: *Latin-Amerika. A függetlenség útjai*. Szerk.: Anderle Ádám. 2., bőv. kiad. Szeged, 2012. 87-95.
- Jancsó
2012 Jancsó Katalin: Indiánkérdés a független Latin-Amerikában. In: *Latin-Amerika. A függetlenség útjai*. Szerk.: Anderle Ádám. 2., bőv. kiad. Szeged, 2012. 31-45.
- Johannsen
1985 Johannsen, Robert Walter: *To the Halls of the Montezumas: The Mexican War in the American Imagination*. New York, 1985.
- Kastor
2004 Kastor, Peter J.: *The Nation's Crucible: The Louisiana Purchase and the Creation of America*. New Haven-London, 2004.
- Kökény
2002 Kökény, Andrea: Travellers and Settlers in Mexican Texas. In: *Acta Hispanica - Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae*, 7. (2002) 97-108.
2007 Kökény Andrea: *Angol-amerikaiak Texasban, 1821-1845*. Szeged, 2007.
2011 Kökény Andrea: Fiaszó. George Clinton Gardner levelezése az amerikai-mexikói határfelmérésről (1849-1854). In: *Külügyi Szemle*, 10. (2011) 1. sz. 201-207.
2012 Kökény Andrea: A mexikói-amerikai határ kijelölése, 1849-1854. In: *Acta Historica*, 134. (2012) 71-83.
2013 Kökény, Andrea: Green Flag Over Texas - The First Republic. In: *Öt kontinens. Az új- és jelenkori egyetemes történeti tanszék tudományos közleményei*, 2. (2013) 139-154.
2018 Kökény Andrea: Az 1846-1848-as amerikai-mexikói háború és megítélése. In: *Világtörténet*, 8. (40.) (2018) 1. sz. 23-43.
- Lander
1980 Lander, Ernest M.: *Reluctant Imperialists, Calhoun, the South Carolinians, and the Mexican War*. Baton Rouge, 1980.
- Lawrence
2013 Lawrence, Nicholas: „This boa-constrictor appetite of swallowing states and provinces”: Anti-Imperialist Opposition to the U.S./Mexican War. In: *South Central Review*, 30. (2013) 1. sz. 55-82.
- Lewis
1998 Lewis, James E., Jr.: *The American Union and the Problem of Neighborhood: The United States and the Collapse of the Spanish Empire, 1783-1829*. Chapel Hill, 1998.
- Merk
1963 Merk, Frederick: *Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation*. New York, 1963.
- Niven
1988 Niven, John: *John C. Calhoun and the Price of the Union: A Biography*. Baton Rouge, 1988.
- Onuf
2014 Onuf, Peter S.: The Empire of Liberty: Land of the Free and Home of the Slave. In: *The World of the Revolutionary American Republic: Labor, Land, and the Conflict for a Continent*. Ed.: Shankman, Andrew. New York, 2014. 195-217.

- Peterecz
2016 Peterecz, Zoltán: The Question of American Exceptionalism at the Time of the Mexican-American War. In: *La Frontera: Reflections on Borders in American Culture*. Eds.: Kádár, Judit Ágnes-Tarnóc, András. Szeged, 2016. 31-46. (AMERICANA eBooks.)
- Pletcher
1973 Pletcher, David M.: *The Diplomacy of Annexation: Texas, Oregon, and the Mexican War*. Columbia, 1973.
- Schroeder
1973 Schroeder, John H.: *Mr. Polk's War: American Opposition and Dissent, 1846-1848*. Madison, 1973.
- Smith
1919 Smith, Justin H.: *The War with Mexico*. I-II. New York, 1919.
- Streeby
2002 Streeby, Shelly: *American Sensations: Class, Empire, and the Production of Popular Culture*. Berkeley, 2002.
- Tóth
2002 Tóth Ágnes: *Angol-amerikaiak Felső-Kaliforniában a mexikói időszakban, 1821-1848*. Szeged, 2002.
- Vajda
2001a Vajda, Zoltán: John C. Calhoun's Republicanism Revisited. In: *Rhetoric and Public Affairs*, 4. (2001) 3 sz. 433-457.
2001b Vajda Zoltán: Rasszizmus és a fejlődés eszméje John C. Calhoun politikai gondolkodásában. In: *Aetas*, 16. (2001) 1. sz. 72-87.
2007a Vajda, Zoltán: *Innovative Persuasions: Aspects of John C. Calhoun's Political Thought*. Szeged, 2007.
2007b Vajda, Zoltán: Thomas Jefferson on the Character of an Unfree People. In: *American Nineteenth Century History*, 8. (2007) 3. sz. 273-292.
- Weber
1982 Weber, David J.: *The Mexican Frontier, 1821-1846: The American Southwest under Mexico*. Albuquerque, 1982. (Histories of the American Frontier.)
- Wood
1993 Wood, Gordon S.: *The Creation of the American Republic, 1776-1787*. New York-London, 1993.

ZOLTÁN VAJDA

“MEXICO TO US IS THE FORBIDDEN FRUIT”

JOHN C. CALHOUN, THE MEXICAN WAR, AND THE NATURE OF THE IDEOLOGY OF RESTRICTED IMPERIALISM

As Senator of South Carolina, John Caldwell Calhoun (1782-1850), former Secretary of State of the USA, paid close attention to the course of the American-Mexican war of 1846-1848 expressing his views of the conflict in several major speeches and private letters. In contrast to scholarship which has identified him either as a supporter or an opponent of the war and territorial expansion, this essay argues that his relationship to the war was ultimately defined by the ideology of restricted imperialism. As much as Calhoun was in support of the annexation of the sparsely populated north of Mexico, claiming its beneficial consequences for solving the